

บทที่ ๔

วิเคราะห์พิธีกรรมพอนดี

ในการศึกษาเรื่องพิธีกรรมพอนดีกับการจัดระเบียบสังคมนั้น ผู้ศึกษาได้วิเคราะห์พิธีกรรมโดยใช้ทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่ และตีความหมายของพิธีกรรมเพื่อแสดงให้เห็นถึงหน้าที่และประโยชน์ของพิธีกรรม รวมทั้งความสัมพันธ์ระหว่างพิธีกรรมกับการจัดระเบียบสังคม

พิธีกรรมพอนดีเกิดจากความเชื่อในเรื่องผี และคติการนับถือผี (Animism) ซึ่งพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (๒๕๐๓) ให้ความหมายของความเชื่อว่าเป็น ศรัทธา ความเชื่อถือ ความเลื่อมใส ดังนั้นความเชื่อจึงหมายถึงการยอมรับนับถือหรือยึดมั่นในสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่มีตัวตน และไม่มีตัวตน เป็นความเชื่อที่มอบให้แก่คนรุ่นต่อมามิขาดสาย การยอมรับหรือการยึดมั่นนี้อาจมีหลักฐานเพียงพอที่จะพิสูจน์ได้ หรืออาจไม่มีหลักฐานที่จะพิสูจน์สิ่งนั้นก็ได้อีก ซึ่งส่วนมากมนุษย์จะเชื่อในเรื่องอำนาจลึกลับ เช่น เทวดาหรือผี ที่สามารถบันดาลผลต่างๆ ให้เกิดกับคนหรือสังคมได้ ยิ่งมนุษย์เรียนรู้และเข้าใจโลกมากเท่าใด วิทยาการก้าวหน้ามากยิ่งขึ้นเท่าใด ความเชื่อก็จะเลื่อมลงไปมากเท่านั้น เพราะมนุษย์หันมาหาเหตุผลและสิ่งที่พิสูจน์ได้มากกว่า

มูลเหตุที่ทำให้เกิดความเชื่อ

ศาสตราจารย์พระยาอนุมานราชชน (๒๕๐๒) กล่าวถึงมูลเหตุที่ทำให้เกิดความเชื่อว่าเป็นธรรมชาติที่ไม่ว่าจะเป็นเรื่องอะไรหรือสิ่งใดก็ตาม ถ้ามีลักษณะที่ยังปกปิดเป็นเรื่องที่ลึกลับ เรื่องนั้นหรือสิ่งนั้นย่อมทำให้เกิดความสงสัย อยากรู้ อยากเห็น ยิ่งปิดบังมากเท่าใด ก็ยิ่งเร้าใจให้อยากรู้ อยากเห็นมากเท่านั้น เมื่อไม่สามารถจะรู้ได้ เห็นได้ ก็ใช้วิธีนึกเอาเดาเดาว่าคงจะเป็นอย่างนี้ โดยอาศัยเปรียบเทียบกับสิ่งที่เห็นว่าใกล้เคียงกันตามที่ตนเคยรู้มาก่อน หรือไม่ก็นึกเดาเอาตามเรื่องราวที่มีกล่าว หรือบอกเล่าไว้ก่อน ถ้าเรื่องราวที่ได้รับการบอกเล่าไปตรงกับอารมณ์ที่ต้องการจะเชื่ออยู่แล้ว ก็จะเชื่อทันที

สำหรับหม่อมเจ้าหญิงพูนพิศมัย ทิศกุล (๒๕๐๘) อธิบายว่า ความเชื่อเกิดจากสิ่งที่มีอำนาจเหนือมนุษย์ เช่นอำนาจดินฟ้าอากาศ และเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นโดยมองไม่เห็นไม่รู้ถึงสาเหตุ ดังนั้นเมื่อเกิดภัยพิบัติต่างๆ มนุษย์ก็วิงวอนขอความช่วยเหลือจากสิ่งที่คุณเชื่อว่าจะช่วยได้ เมื่อพ้นภัยก็แสดงความรื่นเริง รู้คุณต่อสิ่งนั้นด้วยการบูชาคุณให้เป็นสิริมงคลแก่ตัว ตามความรู้ความเชื่อในกาลสมัยนั้นๆ เป็นยุคมา

ดังนั้นความเชื่อของมนุษย์จึงเกิดจากความไม่รู้ ความกลัวเป็นประการสำคัญ เมื่อได้พบเหตุการณ์ทางธรรมชาติเช่น ฟ้าผ่าคนตาย แผ่นดินถล่ม ก็เกิดความคิดว่าจะต้องมีสิ่งใดสิ่งหนึ่งอยู่เบื้องหลังบังคับให้เป็นอย่างนั้นอย่างนี้ จึงได้สร้างให้มีผี วิญญาณ เทพารักษ์ขึ้นมาตามจินตนาการของคน และทำพิธีกรรมต่างๆ เพื่อสักการะบูชาเช่นสรวง เพื่อให้สิ่งที่ไทรายนั่นผ่อนคลายความรุนแรง และมีเมตตากรุณาไม่ทำร้าย บันดาลความสุขมาให้ ซึ่งต่อมาภายหลังก็เกิดเป็นขนบธรรมเนียมวัฒนธรรมขึ้น ความเชื่อจึงเป็นสิ่งสำคัญที่สุด ที่จะกำหนดการแสดงออกของคนในสังคม เมื่อคนในสังคมมีความเชื่อดีในเรื่องใด ก็จะแสดงออกด้วยประเพณี พิธีกรรมที่สอดคล้องกับความเชื่อนั้นๆ

สำหรับความเชื่อเรื่องผีนั้น คนไทยมีความเชื่อเรื่องนี้ตั้งแต่ครั้งยังไม่ได้นับถือพุทธศาสนา ดังจะเห็นได้จากนิยาย นิทาน ความรู้ต่างๆที่เป็นคติความเชื่อดีของชาวบ้าน ทั้งนี้เนื่องจากคนโบราณเห็นความเป็นไปในเรื่องต่างๆในธรรมชาติมีอำนาจรุนแรง ยากแก่การที่มนุษย์จะควบคุมเอาไว้ได้ และมักไม่ร่วมมือกับมนุษย์ด้วย เช่น ถ้าปีใดเกิดฝนแล้งทำนาทำไร่ไม่ได้ เกิดน้ำท่วมแผ่นดินไหว หรือเกิดภัยพิบัติแก่พืชที่ปลูกไว้ ก็ถือว่าเป็นเพราะผีทำหรือบันดาลให้เกิดขึ้น ดังนั้นด้วยความกลัวจึงได้กำหนดให้มีผีขึ้นมา เพื่อทำหน้าที่ต่างๆเช่น เป็นเจ้าที่ เจ้าป่า เจ้าเขา ดังนั้นผีที่ชาวบ้านเชื่อดีจึงมีอยู่ ๒ ประเภทคือ ผีดี กับผีร้าย ผีดีคือ ผีที่ทำให้ชนะศัตรู ได้รับความปลอดภัย ส่วนผีร้ายคือ ผีที่คอยจ้องทำร้าย ทำให้คนได้รับความเดือดร้อน ทำให้หาความสุขความสบายไม่ได้ ผีร้ายนี้จะมีอยู่ทั่วทุกหัวระแหงเช่น ความทุ้งนา ภูเข่า ในน้ำ บนดิน บนฟ้า ในบ้านในเมือง เมื่อปีใดที่เกิดฝนแล้ง ทำไร่นาไม่ได้ หรือเกิดน้ำท่วมแผ่นดินไหว ชาวบ้านก็โทษว่าเป็นเพราะผีทำ

ชาวลานนาก็มีความเชื่อในเรื่องผี และมีกัรนับถือผีบรรพบุรุษมาตั้งแต่ครั้งโบราณ ซึ่งผีบรรพบุรุษที่นับถือนี้ได้แก่ ญาติผู้ใหญ่อันมี พ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย ที่ตายไปแล้วแต่ด้วย

ความอาลัยรัก แม่ท่านเหล่านั้นจะตายไปแล้วก็คิดว่าท่านยังอยู่เป็นผีประจำอยู่ในเรือน คอย
ดูแลเอาใจใส่ลูกหลานที่ยังอยู่ ให้มีความสุขความเจริญถ้าลูกหลานอยู่ในจารีตประเพณี และ
จะให้ร้ายให้ทุกข์แก่คนที่ประพฤติออกนอกกรอบประเพณี ผีบรรพบุรุษของชาวลานนามีชื่อ
เรียกว่า ผีปู่ย่า ซึ่ง เดิมคงเรียกกันว่าผีปู่ย่ายาย เพราะชาวลานนามีผีบรรพบุรุษทั้ง
ทางฝ่ายบิดาและมารดา แต่ต่อมาคิดว่ายายคงกร่อนไปเหลือแต่คำว่าผีปู่ย่า และจาก
ความเชื่อและการนับถือผีบรรพบุรุษจึงได้จัดให้มีพิธีประกอบพิธีกรรมเพื่อ คอบสนองความ
เชื่อในเรื่องผีของคนจีน ได้แก่พิธีกรรมพ่อนผี ซึ่งมีทั้งพิธีกรรมพ่อนผีมด พิธีกรรมพ่อนผีเม็ง
และพิธีกรรมพ่อนผีมคชอนเม็ง ซึ่งในพิธีกรรมที่จัดขึ้นนี้มีส่วนประกอบที่สำคัญ ๓ ประการคือ

๑. การ เซนสว่างบูชาดวงวิญญาณของบรรพบุรุษ
๒. การละเล่นรื่นเริง
๓. การร่วมกินเลี้ยง

พิธีกรรมพ่อนผีของชาวลำปาง ทั้งผีมด ผีเม็งและผีมคชอนเม็ง ได้ปฏิบัติสืบต่อกัน
มาแต่ครั้งบรรพบุรุษดั้งเดิมจนกลายเป็นประเพณี ทั้งที่ปัจจุบันกลุ่มผู้ประกอบพิธีกรรมพ่อนผี
ต่างก็นับถือศาสนาพุทธทั้งสิ้น ทั้งนี้พิจารณาถึงหน้าที่ประโยชน์ที่ทำให้พิธีกรรมยังคงอยู่ได้ ตาม
แนวความคิดของนักสังคมวิทยา มานุษยวิทยาได้ว่า

ตามแนวความคิดของ Merton จะเห็นได้ว่าพิธีกรรมพ่อนผียังคงอยู่ได้ใน
สังคมมาจนกระทั่งทุกวันนี้ เนื่องจาก พิธีกรรมมีหน้าที่ชัดเจน (Manifest function) คือ

๑. เพื่อ เป็นการแสดงความกตัญญูแก่ผู้ที่คอบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว
๒. เพื่อ เป็นการพบปะสังสรรค์ รวมญาติพี่น้องของกลุ่มตระกูลที่นับถือผีเดียวกัน
ซึ่งแยกย้ายไปอยู่ยังที่ต่างๆ ใ้ไกลลับมารวมกัน เมื่อมีการประกอบพิธีกรรม
๓. ทำให้ เกิดความสบายใจ เกิดกำลังใจในการที่จะต่อสู้กับโรคร้ายไข้เจ็บหรือ
อุปสรรคต่างๆ ดังจะเห็นได้ว่าในพิธีกรรมผีต่างๆ จะอวยชัยให้พรให้กับลูกหลานโดยมีผี
เหล่านั้นให้ความคุ้มครองช่วยเหลือ หรือจะเห็นได้จากการประกอบพิธีกรรมขึ้นเพื่อเป็นการ
แก้บน

นอกจากนี้พิธีกรรมพ่อนผียังมีหน้าที่อื่นแอบแฝง (Latent function) คือ

ทำให้เกิดมีการปฏิสัมพันธ์กันทางสังคม เกิดการรวมกลุ่มกันโดยมีวัตถุประสงค์ที่จะก่อให้เกิดความเป็นกันเองและความสนิทสนมกลมเกลียวในหมู่คณะ รวมทั้ง เน้นความเป็นหมู่พวกเดียวกัน โดยมีกฎระเบียบของกลุ่มเป็นหลักในการปฏิบัติของสมาชิก ยึดมั่นในการเคารพเชื่อฟังผู้บริหาร โดยผ่านทางร่างทรงหรือเงา ในขณะเดียวกันก็จะมีผู้ช่วยคอยควบคุมคนในกลุ่มไม่ให้ประพฤติออกนอกกรอบประเพณี จากหน้าที่แอบแฝงของพิธีกรรมพ้องนี้เองที่จะช่วยยึดเหนี่ยวจิตใจของคนในกลุ่มตระกูลที่นับถือผีเดียวกันเข้าด้วยกัน และทำให้คนในกลุ่มเกิดการรวมตัวกันได้เป็นอย่างดี เทียบกับการจัดระเบียบสังคมภายในกลุ่มนั่นเอง

ตามแนวความคิดของ Malinowski ที่กล่าวว่า ความเชื่อถือในอำนาจเวทมนต์ และสิ่งมีอำนาจของมนุษย์ เป็นการตอบสนองความต้องการเมื่อมนุษย์รู้สึกตัวว่าไม่มั่นคง การแสดงพฤติกรรมตามความเชื่อจะเกิดขึ้นในขณะที่ที่มนุษย์มีความรู้เกี่ยวกับสิ่งนั้น หรือเหตุการณ์นั้นน้อย เป็นเหตุให้ไม่เข้าใจตลอดจนไม่มีอำนาจพอที่จะแก้ปัญหา หรือฟันฝ่าอุปสรรคนั้นได้ เพราะฉะนั้นเมื่อมนุษย์รู้สึกไม่มั่นคงและปลอดภัย จึงจำเป็นต้องหาเครื่องยึดเหนี่ยว อาจเป็นเวทมนต์คาถา หรือเช่นสร้างสิ่งต่างๆ เพื่อเป็นกำลังใจที่จะแก้ปัญหา และเอาชนะอุปสรรคต่างๆ เมื่อทำแล้วได้รับผลสำเร็จก็เชื่อว่าสิ่งนั้นมีอำนาจคลบล้นกาลให้พบความสำเร็จ ถ้าหากขัดแย้งก็อาจคลบล้นกาลใหม่มนุษย์ประสบเคราะห์กรรมได้ ดังนั้นการประกอบพิธีกรรมจึงเป็นการช่วยลดความตึงเครียดและความกังวลใจ ซึ่งจากสภาพสังคมปัจจุบัน การดำรงชีวิตของคนในสังคมต้องต่อสู้แก่งแย่งแข่งขันกันอยู่ตลอดเวลา มีผลทำให้ผู้คนเกิดความรู้สึกไม่มั่นใจในอนาคตของตนเอง เกิดความวิตกกังวลและขาดความเชื่อมั่นในตนเอง ดังนั้นกลุ่มคนที่มีความเชื่อเรื่องผีและนับถือผี จึงยึดเอาผีบรรพบุรุษของตนเป็นที่พึ่งทางใจ เมื่อเกิดความเดือดร้อน หรือวิตกกังวลขึ้นในจิตใจ ก็จะทำการบนบานศาลกล่าวขอให้ผีบรรพบุรุษของตนให้ความช่วยเหลือ เช่นในกรณีที่จะสอบเข้าศึกษาต่อ หรือสอบแข่งขันเข้าทำงาน หรือเมื่อมีคนในตระกูลเจ็บไข้ได้ป่วยโดยไม่รู้สาเหตุ รักษามาเป็นเวลานานก็ไม่หาย เมื่อสอบได้ หรือหายจากการเจ็บป่วยก็จะประกอบพิธีกรรมพ้องนี้ขึ้นเพื่อแก้บน หรือในบางครั้งก็ประกอบพิธีกรรมขึ้นเพื่อรักษาผู้ที่เจ็บไข้ได้ป่วย โดยระหว่างประกอบพิธีกรรมพ้องนี้ ผู้ป่วยจะไข่มกคาบครูดไปตามลำตัวของผู้ป่วยพร้อมทั้งเสกเป่าคาถาอาคมหรือรักษาโดยการรคน้ำมันค้ ดังนั้นการประกอบพิธีกรรมพ้องนี้จึงเป็นการช่วยลดความตึงเครียด จากการที่ต้องต่อสู้ดิ้นรนแข่งขัน เพื่อการอยู่รอดในสังคมปัจจุบัน โดยยึดเอาผี

บรรพบุรุษเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ และประกอบพิธีกรรมพ้องคัมภีร์ขึ้นเพื่อเป็นการเอาใจผีและมีจะ
ไคลคลันคาลในสิ่งที่คนปรารถนาได้

ในค่านการจักระเบียบสังคมได้ใช้แนวความคิดของ Durkheim ซึ่งกล่าวถึง
หน้าที่ของพิธีกรรมว่า พิธีกรรมช่วยกระชับความสัมพันธ์ของคนในสังคมให้แน่นแฟ้น ทำให้เกิด
ความเป็นปึกแผ่นทางสังคม (Social Solidarity) และทำให้สังคมดำรงอยู่ต่อไป
(continuity) สำหรับพิธีกรรมพ้องคัมภีร์นั้นเป็นพิธีกรรมที่เป็นสัญลักษณ์ (totem)
ของกลุ่มคนที่สืบเชื้อสายมาจากบรรพบุรุษหรือคนตระกูลเดียวกัน โดยพิธีกรรมมีหน้าที่สำคัญคือ
ผูกพันสมาชิกของกลุ่มเข้าด้วยกัน โดยการสร้างความรู้สึกว่าเขาเป็นเลือดเนื้อเชื้อไข
หรือสืบเชื้อสายมาจากบรรพบุรุษเดียวกัน ดังจะเห็นได้ว่าในพิธีกรรมพ้องคัมภีร์ ทั้งผีมด ผีเม็งและ
ผีมดซอนเม็ง ต่างก็มีพิธีผูกข้อมือให้กับลูกหลานที่มา ร่วมในพิธีด้วยสายสิญจ์ เพื่อแสดงถึง
ความเป็นญาติพี่น้องที่อยู่ในตระกูลเดียวกัน นอกจากนี้พิธีกรรมยังช่วยในการรวมญาติพี่น้อง
ที่แยกย้ายไปอยู่ในที่ต่างๆ ให้ได้มาพบปะกันสร้างความสัมพันธ์ใกล้ชิดสนิทสนม เป็นการแนะนำ
สมาชิกใหม่ และการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ซึ่งความสัมพันธ์นี้เป็นไปในรูปแบบที่เรียกว่า
mechanical Solidarity โดยมีค่านิยม ความคิด ความเชื่อ และบรรทัดฐานร่วมกันที่สำคัญ
คือความกตัญญูต่อบรรพบุรุษ ดังนั้นในพิธีกรรมจะเห็นถึงความช่วยเหลือเกื้อกูลกันในหมู่
ญาติพี่น้องที่นับถือผีเดียวกัน เพื่อนบ้านใกล้เคียง และกลุ่มตระกูลที่นับถือผีอื่น ๆ ที่มีความสัมพันธ์
ที่ดีต่อกัน ซึ่งการช่วยเหลือเกื้อกูลกันนี้ไม่เฉพาะแต่ในค่านการ เงินหรือสิ่งของ เท่านั้น แต่
ช่วยในค่านกำลังแรงงานด้วย เช่นการสร้างผาม รื้อผาม การประคั้นรังผึ้งที่จะใช้ในพิธี
การประกอบอาหาร หรือการเตรียมอุปกรณ์ต่างๆที่จะใช้ในพิธี พิธีกรรมพ้องคัมภีร์จึงช่วยกระชับ
ความสัมพันธ์ของคนในตระกูล และนอกตระกูลที่มีการนับถือผีเหมือนกัน ให้มีความสัมพันธ์ที่ดี
และแน่นแฟ้นต่อกัน พิธีกรรมช่วยให้เกิดความกลมกลืนระหว่างกัน และช่วยลดความขัดแย้งที่
จะเกิดขึ้นได้ ด้วยเหตุนี้พิธีกรรมพ้องคัมภีร์จึงยังคงมีอยู่ในสังคมปัจจุบัน

ความแนวความคิดของ Turner ซึ่งศึกษาเกี่ยวกับสัญลักษณ์ของพิธีกรรมที่มี
ความหมายต่อสมาชิกของกลุ่มสังคมนั้นๆ สัญลักษณ์ที่ปรากฏในพิธีกรรมนั้น จะช่วยสร้าง
ความเป็นปึกแผ่นให้กับสังคม ซึ่ง Turner เรียกว่ากลไกประสานรอยร้าว
(redressive Mechanism) จากการศึกษาพบว่า สัญลักษณ์ที่ปรากฏในพิธีกรรม

สะท้อนให้เห็นความขัดแย้งในเรื่องราวต่างๆที่เกิดขึ้นในชีวิตของคน หรือการขัดแย้งระหว่างกลุ่มคนที่นับถือผีเดียวกัน แต่พิธีกรรมพ้องผีสามารถจัดความขัดแย้งนั้น สร้างความร่วมมือร่วมใจของคนในกลุ่ม ทำให้กลุ่มมีความเป็นปึกแผ่นมั่นคงยิ่งขึ้น โดยการไ้ผีปู่ย่าซึ่งถือเป็นบรรพบุรุษของวงศ์ตระกูล ผีปู่ย่าจะเป็นชนชั้นเจ้า หรือนักรบในอดีต ดังนั้นในพิธีกรรมจึงมีสัญลักษณ์ที่แสดงถึงอำนาจของความเป็นเจ้า หรือของอภิไศรย เช่น การนำเอาฉัตร รม หรือสัปทน มาปักไว้ที่หน้าผาม เพื่อให้ผามีความศักดิ์สิทธิ์ เป็นผาของชนชั้นเจ้านาย หรือผู้ที่มิอำนาจ ซึ่งผู้ประกอบพิธีกรรมต่างมีความเชื่อว่า ผีต่างๆที่มาร่วมพ้องในพิธีกรรมพ้องผีนั้น ส่วนหนึ่งเป็นผีบรรพบุรุษของเจ้าภาพ ที่เป็นแม่ทัพหรือนายทหารที่มีความสามารถ หรืออาจเป็นเจ้าเมือง เล็กๆเมืองโตเมืองหนึ่ง ในสมัยพญามังราย หรือในสมัยเจ้าพ่อทิพย์ช้าง ขณะเดียวกัน ผีองค์อื่นๆที่มาร่วมในพิธีกรรมต่างก็เป็นเพื่อนร่วมสมัยกับผีบรรพบุรุษของเจ้าภาพ เมื่อผีเหล่านี้เข้าประทับทรงในร่างทรงแล้ว คำพูดคำสั่งของผีบรรพบุรุษและผีเจ้าต่างๆถือเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ต้องเชื่อฟังจะขัดขืนมิได้ ในขณะที่เดียวกันในระหว่างประกอบพิธีกรรมก็จะมีคนคอยตามปรนนิบัติรับใช้ ปฏิบัติตามความต้องการของผีเหล่านั้น หรือในระหว่างการเล่นในพิธีกรรมก็ได้แสดงให้เห็นถึงอำนาจของผีบรรพบุรุษ เช่นการเล่นชนไก่ การคล้องช้างคล้องม้า การถือเรือดอแพ ซึ่งเป็นการเล่นระหว่างผีบรรพบุรุษกับกำลัง ผลของการเล่นต่างๆ ผีบรรพบุรุษจะเป็นฝ่ายชนะเสมอ ลักษณะเช่นนี้เป็นการคอกย้าให้ลูกหลานในตระกูลยอมรับในความเป็นผู้มีอำนาจของผีปู่ย่า ซึ่งลูกหลานคงเคารพเชื่อฟังปฏิบัติตามคำสั่งของผีปู่ย่าที่ผ่านมาทางร่างทรง ทั้งนี้เพื่อเป็นการควบคุมคนในกลุ่มตระกูลให้เป็นไปได้ง่ายขึ้นโดยผ่านพิธีกรรม นอกจากนั้นผีปู่ย่าจะทราบถึง เหตุการณ์ต่างๆที่เกิดขึ้นกับลูกหลานในวงศ์ตระกูล เหตุการณ์ที่ทำให้ผีปู่ย่าไม่พอใจเป็นอย่างยิ่งคือ การที่ลูกหลานในตระกูลทะเลาะเบาะแว้งกัน ดังนั้นในพิธีกรรม ผีปู่ย่าจะแสดงอาการโกรธเกรี้ยว หรือบางครั้งก็แสดงอาการร้องไห้เสียใจ ผีปู่ย่าจะพูดว่ากล่าวลูกหลานที่ไม่รักกัน หรือทะเลาะกัน และจะเรียกคุณกรณมาสั่งสอนให้มีความรักการให้อภัยต่อกัน พร้อมทั้งจะเป็นผู้ไกลเกลี่ยให้ทั้งสองฝ่ายคืนดีกัน หรือเมื่อลูกหลานปรึกษาหารือในเรื่องของการไปมีความขัดแย้งกับคนกลุ่มอื่น ผีปู่ย่าจะให้คำแนะนำให้อดทน ใจเย็น ให้อภัยการให้อภัย หรือควยคำพูดว่า " ช่างเขา " " ปล่อยเขาไป " " เราเฉยๆเสีย " ดังนั้นผีปู่ย่าจึงเป็นสัญลักษณ์ที่สำคัญ ในการทำหน้าที่เป็นกลไกประสานรอยร้าว และสร้างความเป็นปึกแผ่นให้กับกลุ่มสังคมของตน

นอกจากนี้พิธีกรรมพ่อนผียังสะท้อนให้เห็นถึงโครงสร้างสังคม ของกลุ่มตระกูลที่ นับถือผีและประกอบพิธีกรรมพ่อนผีว่า มีโครงสร้างสังคมแบบเกษตรกรรม ถึงแม้ว่าพื้นฐาน ทางเศรษฐกิจของกลุ่มคนนี้นับถือผีในปัจจุบัน ส่วนใหญ่ไม่ได้ขึ้นอยู่กับประกอบอาชีพทาง การเกษตร แต่ในพิธีกรรมได้สะท้อนให้เห็นถึงการดำเนินชีวิตของคนที่ต้องพึ่งพาอาศัย ธรรมชาติ เช่นการละเล่นเกี่ยวกับการไถ่งฟ้า เพื่อให้ฝนตกถูกต้องตามฤดูกาล หรือการ ละเล่นเกี่ยวกับการยิงนก ทอดแห ก็สะท้อนให้เห็นถึงการที่มนุษย์ต้องพึ่งพาอาศัยธรรมชาติ เป็นแหล่งของการทำมาหากิน ในด้านความสัมพันธ์ของกลุ่มเป็นความสัมพันธ์แบบปฐมภูมิคือ คนในกลุ่มมีความใกล้ชิดสนิทสนมเป็นกันเอง มีความไว้วางใจให้ความช่วยเหลือร่วมมือ ระหว่างกัน โดยมีพื้นฐานมาจากความเป็นญาติพี่น้องกัน สถานภาพทางสังคมของกลุ่มขึ้นอยู่กับ ทรัพย์สิน อายุ การศึกษา อาชีพ และความเคร่งทางศาสนา สำหรับบทบาทหน้าที่ของ สมาชิกในกลุ่ม ไม่ได้กำหนดไว้แน่นอนตายตัวแต่จะยึดเอาความเชื่อเรื่องผีปู่ย่า และคุณธรรม ทางศาสนาเป็นหลักในการประพฤติปฏิบัติ พิธีกรรมช่วยในการรวมกลุ่มญาติพี่น้องที่นับถือ ผีเดียวกันที่แยกย้ายไปประกอบอาชีพหรืออาศัยอยู่ในที่ต่างๆ ให้อกลับมาเพื่อเข้าร่วมในพิธีกรรม ทั้งนี้ด้วยความเชื่อว่าหากไม่มาร่วมในพิธีกรรม จะทำให้ผีปู่ย่าไม่พอใจและจะกลั่นแกล้งให้ เกิดสิ่งร้ายกับคนหรือครอบครัวได้

ในด้านโครงสร้างครอบครัวของกลุ่มตระกูลที่นับถือผีและประกอบพิธีกรรมพ่อนผี หนุ่มสาวมีอิสระที่จะเลือกคู่ครองของตนเอง เมื่อคนในครอบครัวจะแต่งงานต้องบอกให้ ผีปู่ย่าได้รับทราบ สำหรับฝ่ายชายที่ที่จะเข้ามาเป็นเขยต้องนำเงินมาซื้อผีของฝ่ายหญิง เพื่อ ขอเข้าอยู่ร่วมในตระกูลผีของฝ่ายหญิง เรียกว่า " ขึ้นผี " และเริ่มนับถือผีบรรพบุรุษของ ฝ่ายหญิง ขณะเดียวกันฝ่ายชายก็อาจมาร่วมในพิธีกรรมที่เกี่ยวกับผีปู่ย่าเฒ่าของตนได้ แต่ไม่ ถือว่าเป็นสมาชิกของสายสกุล เฒ่า สำหรับฝ่ายหญิงที่จะเข้ามาเป็นสะใภ้ของตระกูล (ในกรณี ที่ฝ่ายหญิงไม่ได้อยู่ในตระกูลที่นับถือผีมาก่อน) ไม่ต้องขอขึ้นผี เพราะถือว่าผีปู่ย่าชอบสะใภ้ และสะใภ้ก็สามารถสืบทอดการ เป็นเจ้าแม่ต่อจากแม่สามีได้ ในกรณีที่ได้ครอบครองบ้านที่มี หอผีตั้งอยู่ ในค่านที่อยู่อาศัยหลังแต่งงาน โดยทั่วไปในสังคมแยกได้เป็น ๕ ประเภทคือ (สนิท สัมภรรยา , ๒๕๑๘)

๑. เมื่อแต่งงานแล้วออกไปตั้งบ้านเรือนอยู่ต่างหากตามลำพังสองคนสามีภรรยา (Neolocal)

๒. เมื่อแต่งงานแล้วอยู่กับครอบครัวของฝ่ายหญิง ไปสักระยะหนึ่งประมาณ ๑ - ๓ ปี แล้วจึงแยกไปตั้งบ้านเรือนของคนต่างหาก

๓. เมื่อแต่งงานแล้วอยู่กับครอบครัวฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ระยะหนึ่งแล้วจึงแยกไปตั้งบ้านเรือนของตนเองต่างหาก ซึ่งในการเลือกว่าจะอยู่กับครอบครัวของฝ่ายใดนั้น ก็ขึ้นอยู่กับความรักใคร่ชอบพอกันเป็นส่วนตัว ของพ่อแม่กับเขยหรือสะใภ้

๔. เมื่อแต่งงานแล้วอยู่กับครอบครัวกำเนิกของภรรยาตลอดไป (Matrilocal)

๕. เมื่อแต่งงานแล้วอยู่กับครอบครัวกำเนิกของสามีตลอดไป (Patrilocal)

ซึ่งตามแบบแผนทั่วไปแล้วฝ่ายชายจะไปอยู่ที่บ้านฝ่ายหญิงก่อน หลังจากนั้นก็จะไปสร้างบ้านอยู่ตามลำพัง โดยอาจแยกไปอยู่ต่างหากหรืออาจสร้างบ้านอยู่ในบริเวณบ้านของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง แต่ในชีวิตความเป็นจริงในปัจจุบันก็ไม่ได้ดำเนินไปตามแบบแผนที่กำหนดไว้เสียทั้งหมด ทั้งนี้เพราะความจำเป็นของแต่ละครอบครัวที่ต่างกันออกไป อำนาจในครอบครัวของกลุ่มที่ประกอบพิธีกรรมพ้องณี โดยหลักการแล้วถือว่าฝ่ายชายเป็นใหญ่ในครอบครัวเป็นหัวหน้าครอบครัว แต่ในทางปฏิบัติทั้งสามีและภรรยาจะปรึกษารือและตัดสินใจร่วมกันในปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นภายในครอบครัว ในขณะที่เกี่ยวกับภรรยาก็จะทำหน้าที่ปรนนิบัติสามี ดูแลเอาใจใส่ลูกและสมาชิกในครอบครัว รวมทั้งคอยแก้ไขปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นภายในครอบครัว ในบางกรณีภรรยาจะช่วยสามีในการหาเลี้ยงครอบครัว จะเห็นได้ว่าภาระหน้าที่ของผู้เป็นภรรยาที่มีอยู่มากมาย ดังนั้นในพิธีกรรมจะแสดงให้เห็นถึงอำนาจของผู้หญิง เป็นการปลดปล่อยอารมณ์ของผู้หญิงที่ควรรับภาระรับผิดชอบภาระกิจการงานในบ้าน ในพิธีกรรมผู้หญิงเท่านั้นที่เป็นราชทรงของเจ้าต่างๆ ซึ่งเจ้าเหล่านี้จะมีอำนาจเรียกกรองให้ผู้ชายซึ่งทำหน้าที่เป็นกำลัง ปรนนิบัติเอาใจรับใช้ได้ สำหรับคนเขาคอนแก่ในสังคมภาคเหนือจะได้รับการเคารพนับถือจากลูกหลาน โดยปกติคนแก่เหล่านี้จะช่วยเลี้ยงดูลูกหลานและทำงานบ้านเล็กน้อยๆ แต่ในพิธีกรรมคนแก่จะเป็นผู้ที่มีบทบาทในการประกอบพิธีกรรมมาก นับตั้งแต่การจกจ่ายในสิ่งที่จะกระทำ อุปกรณ์ต่างๆที่จะคงเตรียมในการประกอบพิธีกรรม เพื่อให้ถูกต้องตามประเพณี ผู้ที่ทำหน้าที่เป็นที่นั่งขวามือจากการเข้าร่วมสังเวยการณในพิธีกรรม พบว่าล้วนแต่เป็นผู้ที่สูงอายุทั้งสิ้น หรือราชทรงของเจ้าต่างๆก็เป็นผู้ที่มีอายุเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งราชทรงของเจ้าเหล่านี้สามารถที่จะอบรมสั่งสอนลูกหลานในตระกูลให้ประพฤติปฏิบัติตนเป็นคนดี และ

ออกคำสั่งห้ามไม่ให้ปฏิบัติในบางสิ่งได้ เช่นห้ามไม่ให้ญาติพี่น้องทะเลาะเบาะแว้งกัน

ดังนั้นความสัมพันธ์ทางสัมพันธ์ทางสังคมในครอบครัวกลุ่มตระกูลที่นับถือผี จึงเป็นแบบที่ Sulamith Heins Kotter (๑๙๗๗) กล่าวไว้ ว่ามีกฎเกณฑ์สำคัญ ๓ ประการคือ

๑. อำนาจแบบเป็นทางการในครอบครัวเป็นของ เพศชายมากกว่าเพศหญิง

๒. ผู้มีอาวุโสหน่อยต้องยอมตามผู้มีอาวุโสกว่า และผู้มีอาวุโสกว่าต้องรับผิดชอบในสวัสดิการต่างๆของผู้ที่อาวุโสหน่อย

๓. ความสัมพันธ์ในครอบครัวเป็นแบบสืบเชื้อสายทางฝ่ายหญิง

ในค่านการจักระเบียบภายในครอบครัว พิธีกรรมพ่อนผีสะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อเรื่องลัทธิบูชาวิญญาณบรรพบุรุษ (Ancestor worship) โดยใช้ระบบเครือญาติ (Kinship Systems) เป็นเกณฑ์ในการจักระเบียบในครอบครัว ซึ่งกลุ่มตระกูลที่ประกอบพิธีกรรมพ่อนผี ให้ความสำคัญของญาติทั้งสองฝ่ายมีความสำคัญเท่าๆกัน แต่ในทางปฏิบัติแล้วเด็กๆจะมีความใกล้ชิดกับญาติฝ่ายแม่มากกว่าฝ่ายพ่อ ในค่านการสืบทอดของตระกูลผี ก็จะสืบทอดโดยลูกสาวหรือลูกสะใภ้ ดังนั้นเครือญาติที่มาร่วมในพิธีกรรมส่วนใหญ่จึงเป็นญาติทางแม่มากกว่า นอกจากนั้นยังได้ใช้แนวความคิดเรื่องผีปู่ย่า เป็นสัญลักษณ์ร่วมกัน และได้มีการวางกฎเกณฑ์ว่าจะประกอบพิธีกรรมทุกๆ ๓ ปี โดยเชื่อว่าหากละเลยไม่ปฏิบัติจะทำให้ผีปู่ย่าไม่พอใจ และจะทำให้เจ็บไข้ได้ป่วยหรือประสบกับเคราะห์กรรมต่างๆ สำหรับการควบคุมทางสังคม ในพิธีกรรมพ่อนผีจะใช้อำนาจของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และความเชื่อเรื่องผีปู่ย่า มาใช้ในการควบคุมความประพฤติของคนในกลุ่มตระกูล โดยเฉพาะอย่างยิ่งการควบคุมความประพฤติทางเพศของลูกหลาน โดยมีกฎเกณฑ์ว่าถ้าหนุ่มสาวมีความสัมพันธ์ทางเพศกันก่อนแต่งงาน ต้องทำการขอขมาต่อผีบรรพบุรุษไม่เช่นนั้นผีปู่ย่าอาจทำให้ถึงตายได้ นอกจากนั้นถ้าคนในตระกูลทะเลาะวิวาทขัดแย้งกัน ก็คงทำการขอขมาต่อผีปู่ย่า ซึ่งในพิธีกรรมพ่อนผี ผีปู่ย่าจะแสดงอาการโกรธเกรี้ยวคุกคามกล่าวลูกหลานที่ทะเลาะเบาะแว้งกัน หรือแสดงอาการร้องไห้เสียใจ ในขณะที่เดียวกันผีปู่ย่าก็จะทำหน้าที่เป็นผู้ไกล่เกลี่ยให้คืนดีกัน ถ้าไม่เชื่อฟังผีปู่ย่าจะกล่าวโทษและสาบแช่งให้มีอันเป็นไปต่างๆ

นอกจากนี้พิธีกรรมพ่อนผียังสะท้อนให้เห็นถึงค่านิยม ของกลุ่มตระกูลที่ประกอบ

พิธีกรรม คือ

๑. ค่านิยมในเรื่องความกตัญญูกตเวที พิธีกรรมพ่อนผีเป็นการจัดขึ้นเพื่อเปิดโอกาสให้ผีปู่ย่าโคม่าสังสรรค์สนุกสนานร่วมกัน ถือเป็นการตอบแทนบุญคุณของผีปู่ย่า ที่ได้ช่วยปกปักรักษาให้ลูกหลานในตระกูลมีความสุขความเจริญ หรือในกรณีของการประกอบพิธีกรรมเพื่อแก้บน ก็เป็นการตอบแทนบุญคุณของผีปู่ย่า ที่ช่วยให้ประสบผลสำเร็จตามที่ต้องการ

๒. ค่านิยมของการยกย่องอำนาจ การประกอบพิธีกรรมพ่อนผี เป็นการแสดงถึงการสืบเชื้อสายมาจากชนชั้นเจ้า หรือนักบวชในอดีต ดังนั้นผีปู่ย่าของแต่ละตระกูลจะเป็นเจ้าเป็นส่วนใหญ่ เช่นเจ้าพ่อกองหาญ เจ้าพ่อคนหลวง เจ้าพญาผาเบี้ย ฯลฯ ในพิธีกรรมจึงมีเจ้าค่างๆมาเข้าทรง เป็นจำนวนมาก ทั้งเจ้าที่กลุ่มตระกูลที่ประกอบพิธีกรรมให้ความเคารพนับถือ และเจ้านอกสายสกุลที่ใคร่รับเชิญมา เจ้าภาพหรือเกาผีหรือ ผู้ที่ทำหน้าที่เป็นกำลังก็จะปรนนิบัติเอาอกเอาใจเจ้าแต่ละองค์ตามความชอบของเจ้าเหล่านั้น เช่นบางองค์ชอบสุราแม่โขง บางองค์ชอบเหล้าขาว บางองค์ชอบอมเมียงสูบบุหรี่ยี่โย (บุหรี่ที่ไซ้ใบคองมามวนยาเส้น ของทางภาคเหนือ) ตลอดเวลาที่ประทับทรง บางองค์ก็เคี้ยวหมากตลอดเวลา

๓. ค่านิยมของการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ในการประกอบพิธีกรรมถือว่าเป็นการเลี้ยงดูผีบรรพบุรุษให้ได้กินอาหารอย่างอิ่มหนำสำราญ นอกจากนั้นยังเป็นการเลี้ยงดูผู้ที่มาร่วมในพิธี ผู้ที่มาร่วมในพิธีกรรมก็ไม่ไค่มามือเปล่าแต่จะนำเงินหรือสิ่งของมาร่วมสมทบกับเจ้าภาพด้วย สำหรับสิ่งของต่างๆที่นำมาใช้ในพิธีเมื่อเสร็จแล้วก็จะแบ่งปันกันในหมู่ญาติพี่น้อง หรือให้กับคนที่ยากจนเพื่อนำไปใช้ประโยชน์ เช่นไม้ที่ไซ้สร้างผาม หรือขันตั้งก็จะแบ่งให้กับช่างทรงต่างๆ เครื่อง เช่นสังเวย เช่นหัวหมู ไก่ต้ม ขนม ก็จะแบ่งกันในหมู่ญาติพี่น้องที่มาร่วมพิธี

๔. ค่านิยมของความสนุกสนานรื่นเริง ส่วนประกอบที่สำคัญที่สุดของการประกอบพิธีกรรมพ่อนผี คือความสนุกสนานจากการร่ายรำ ดังนั้นก่อนที่ดนตรีจะเริ่มบรรเลงเพลง ก็จะมีการเข่นสังเวยไหว้ครูดนตรี และเอาเหล่าเทราคไปที่เครื่องดนตรี โดยเชื่อว่าดนตรีจะได้บรรเลงเพลงได้เสียงดังไพเราะ หรือในการละเล่นระหว่างผีกับกำลัง ก็จะมีการแกลังกันเพื่อให้เกิดความสนุกสนาน เช่นการเอาน้ำสาคกำลังจนเปียกปอนในการ เล่นถ่อเรือถ่อแพ หรือในระหว่งที่ผีปู่ย่ากับกำลังชนโก่กัน ก็จะมีการแกลังกันระหว่างกอง เขียวของทั้งสองฝ่าย

โดยเอาข่าวสารที่เบียดนำป้ายไปที่หน้าของฝ่ายตรงข้าม

๕. ค่านิยมในการเชื่อถือโชคกลาง ในการประกอบพิธีกรรมพอนผีจะต้องทำการบอกกล่าวให้เจ้าที่ในบ้านของคนใดทราบเสียก่อน โดยเชื่อว่าถ้าไม่บอกแล้วจะทำให้พิธีเกิดมีอุปสรรคขึ้นได้ และในการประกอบพิธีกรรมพอนผีเมืองจะห้ามไม่ให้หน้าคนไม้ หรือผลไม้ที่มีชื่อว่า "ส้ม" เข้ามาในพิธี เพราะถือว่าเป็นสิ่งอัปมงคล หรือเชื่อว่าถ้าเทียนหลวงที่ใช้จุดในพิธีกรรมดับ ในขณะที่พิธีกรรมยังไม่เสร็จสิ้นถือเป็นลางร้าย ดังนั้นจึงต้องประกอบพิธีกรรมขึ้นใหม่อีกครั้งหนึ่ง และจากการเข้าร่วมสังเวยการณ์ในพิธีกรรมพอนผี พบว่าจะมีชาวบ้านที่มาร่วมกุพิธีกรรมและลูกหลานในตระกูลที่ประกอบพิธีกรรม ต่างก็จะเข้าไปขอเลขหายจากเจ้าต่างๆ

๖. ค่านิยมในการคิดสินบน ในพิธีกรรมผีปู้ยาและผีอื่นๆจะคิดสินบนแก่กำลัง เพื่อให้ได้ในเรื่องที่ต้องการ เช่นการเล่นคลองซางคลองมา ถอเรือถอแพ หรือแย่งหัวกล้วย เมื่อผีแย่งจากกำลังไม่ได้ ก็จะเอาเหล้ากรอกปากกำลัง หรือเอาเหล้าให้กำลังเพื่อคิดสินบน หรือเมื่อต้องการให้คนตรีบรรเลงเพลงที่มีจังหวะสนุกสนานครึกครื้น ก็จะเอาเหล้าคิดสินบนนักดนตรี บางครั้งก็เอาเหล้าเทราดไปที่เครื่องดนตรี

๗. ค่านิยมในค่านความโอ้อ่า ในการประกอบพิธีกรรมแต่ละครั้งเจ้าภาพที่จัดงานต้องเสียค่าใช้จ่ายเป็นเงินจำนวนมาก ระยะเวลาที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรม ๑ - ๓ วัน ในพิธีกรรมจะมีการฆ่าสัตว์เพื่อใช้ในการ เช่นสังเวยผีปู้ยา และเลี้ยงบุญที่มาร่วมในพิธีกรรม หรือการที่เจ้าภาพเชิญแขก (ผี) ให้มาร่วมในพิธีกรรมเป็นจำนวนมาก เพื่อแสดงถึงความใหญ่โตของงานแสดงถึงสถานภาพของผู้จัดว่าเป็นผู้ที่มีฐานะทางการเงินที่สามารถประกอบพิธีกรรมได้ เป็นผู้ที่กว้างขวางรู้จักคนเป็นจำนวนมาก นอกจากนั้นในพิธีกรรมผู้มาร่วมงานล้วนแต่แก๊งกันอย่างสวยงาม ส่วนมากจะแต่งกายด้วยผ้าไหมประดับประดาด้วยเครื่องทองของมีค่า

จะเห็นได้ว่าการที่พิธีกรรมพอนผียังคงมีการปฏิบัติสืบต่อกันมาเป็นประเพณี จนถึงทุกวันนี้ ก็เนื่องจากพิธีกรรมยังมีประโยชน์ต่อกลุ่มตระกูลที่ได้ประกอบพิธีกรรม ในค่านของการเป็นที่พึงพอใจ และยังมีประโยชน์ในการควบคุมคนในกลุ่มตระกูล ให้มีความรักความสัมพันธ์ที่ติดต่อกัน เมื่อความสัมพันธ์ของคนในกลุ่มเป็นไปอย่างแน่นแฟ้น ก็จะขยายความสัมพันธ์ที่ออกไปยังกลุ่มสังคมที่กว้างขวางขึ้น